

- Palmer 1965. — F. R. Palmer, *A Linguistic Study of the English Verb*, Longmans, London, 1965.
- Quirk et al. 1972. — R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech and J. Svartvik, *A Grammar of Contemporary English*, Longmans, London, 1972.
- Raevs'ka 1970. — N. M. Raevs'ka, *Present-Day English Syntax*, Višča škola, Kiev, 1970.
- Scheurweghs 1959. — G. Scheurweghs, *Present-Day English Syntax*, Longmans, London, 1959.
- Schibsbye 1965. — K. Schibsbye, *A Modern English Grammar*, Oxford University Press, London, 1965.
- Thomson i Martinet 1969. — A. J. Thomson and A. V. Martinet, *A Practical English Grammar*, 2nd edition, Oxford University Press, London, 1969.
- Zandvoort 1957. — R. W. Zandvoort, *A Handbook of English Grammar*, Longmans, London, 1957.

Natalija Radošević

PROUČAVANJE POJAVA INTERFERENCIJE U NASTAVI RUSKOG JEZIKA*

U naše doba opšteg napretka, kad padaju barijere između pojedinih disciplina, nastavnik stranog jezika mogao bi s mnogo više svesnosti prilaziti svom poslu. Pažljivo posmatrajući reakcije svojih učenika u procesu nastave, mogao bi u svoje methodske postupke unositi stvaralačke elemente koristeći nova saznanja o pojavama interferencije. Sudar dveju različitih struktura stvara »klizava mesta«. Odlike stranog i maternjeg jezika koje se oštro razlikuju mešaju se i jedna na drugu utiču dajući umesto pravilnog oblika nešto treće. Da bismo predupredili takvu čestu, ponekad potencijalno svima zajedničku grešku, treba da otkrijemo uzrok njenog upornog javljanja. Na primer, odsustvo pomoćnog glagola u ruskom obliku sadašnjeg vremena rađa kod nas niz tipičnih nepravilnosti u strukturi ruske upitne i odrične rečenice.

Kad uhvatimo končić onde gde se on stalno kida, klube će se lako odmotavati. Uzroci jedne pojave objašnjavaju javljanje druge, otkrivaju našem pogledu manifestacije koje su za nas dosad bile nevidljive. Skriveni fenomeni procesa usvajanja stranog jezika kolektivnim zalaganjem postali bi dostupni našem posmatranju, a to je put k pravilno organizovanoj uspešnoj nastavi.

Što možemo da konstatujemo posmatrajući i proučavajući pojave interferencije pri učenju ruskog jezika u našoj govornoj sredini?

1. Pre svega — mehanički karakter moždanih, a prema tome i jezičkih procesa. Izvesne deformacije ruskih konstrukcija nastaju automatski. O tome svedoči visoka frekvencija nekih naših grešaka u ruskom jeziku i snaga kojom se javljaju pogrešne reakcije u jezičkom ponašanju karakterističnom za našu govornu sredinu. Takva »klizava mesta«, koja vode zakonitim defor-

* Predavanje održano na Sastanku slavista u Beogradu, 26. 1. 1974.

macijama osnovnih ruskih struktura, uslovljena su, verovatno, strukturnom funkcionalnošću srpskohrvatskih elemenata koji kontaktiraju s ruskim, npr. već pomenuto prisustvo, odnosno odsustvo pomoćnog glagola u srpskohrvatskim i ruskim konstrukcijama.

2. Posmatrajući kako radi govorni aparat pri upotrebi stranog jezika, dolazimo do zaključka da se njegova radnja može okarakterisati na dva načina: s jedne strane u govornom mehanizmu ispoljava se nesigurnost, neumešnost i napregnutost, odsustvo koordiniranosti pojedinih komponenata radnje, a s druge strane, nezavisno od toga, zapažamo brzinu psihofiziološke aktivnosti, visoku elastičnost, likvidnost i stvaralačku snagu koji su svojstveni jezičkim procesima kao takvim. To se naročito jasno zapaža u rečeničnim konstrukcijama i u upotrebi oblika. Pravila tuđeg sistema narušena su, pravilni oblici se lome, ali u trenutku rušenja ne stvara se kaos, nego jezički aparat traži kompromisna rešenja. U samom govornom procesu, prema izrazu fiziologa N. A. Bernštejna — »na hodu«¹, tj. u roku radnje, jezički aparat nalaže nove mogućnosti da saopšti informaciju. U tren oka od elemenata maternjeg i tuđeg jezika stvara nova sredstva za njeno izražavanje: »Это нет ступль!« — То nije stolica!; »Род в русском языке не совпадает всегда с родом в сербскохорватском языке« (umesto *не всегда совпадает*). Ponekad je gramatička pravilnost morfema strogo očuvana; npr., u rečenici: »В траве трчал маленький жёлтый пилёнок — svakom je jasno šta to znači.

3. Za brzo i uspešno usvajanje novih jezičkih modela od velikog je značaja zainteresovanost učenika, njegova spremnost, želja da promeni jezički kod. U nižim razredima, u prvim etapama učenja, đaci shvataju proces učenja kao vrstu dečje igre te vrlo dobro i lako usvajaju nove modele, zadovoljavajući prirodnu potrebu za izražavanjem. Pored opšte elastičnosti jezičkih predstava kod dece, svakako, i ta zainteresovanost vodi naročito prijemčivom stanju mozga, obično ograničenom na trenutnu koncentraciju pažnje. U vezi s tim verovatno je i činjenica da su prvi slušni utisci mnogo jači od ponovljenih pa ako nastavnik pogreši kad govori nešto novo, nije lako tu grešku ispraviti.

4. U jezičkom ponašanju Srba koji govore ruski jasno se zapaža razdvajanje modela izraza i spoljašnjih materijalnih sredstava njegove realizacije, uzrok odavno uočene pojave koja se zove kalkiranje, prenošenja modela nekih reči i izraza iz jednog jezika u drugi doslovnim prevođenjem, npr. Aristotelov termin *upokéimenom* živi u različitim jezicima kao *subiectum*, *podležuće*, *podmet* itd. ili savremeno *sky-scraпер*: *neboder*, *небоскрѣб*, *неботи́чник* i slično. Kod naših »automatskih« grešaka, vrlo čestih u našoj govornoj sredini, javlja se nešto donekle slično — rekla bih — neko dinamično »kalkiranje« nasuprot klasičnom skamenjenom kalku. To nije doslovce prevedena reč ili izraz, nego ruske reči u različitim govornim situacijama dobijaju funkciju srpskohrvatskih reči ili izraza, nadoknađujući srpskohrvatske govorne komponente koje nisu izražene u nekoj ruskoj konstrukciji. Na primer, ruska reč *нет* funkcioniše kao srpskohrvatska reč *nije*, ili sveza *если* uporno se pojavljuje kao osnovna komponenta pogrešne upitne ruske konstrukcije. »В сербскохорватском языке нет как и в русском« — U srpskohrvatskom jeziku nije kao u ruskom (*не так как в русском*); *Если ты*

¹ Н. А. Бернштейн, Очередные проблемы физиологии активности, Проблемы кибернетики, 6, Moskva, 1961, str. 154.

была на базаре? *Jesi li bila na pijaci?* i sl. Naravno, kad je sistem poremećen, ti oblici mogu biti upotrebljeni i drukčije. *Нет* može zameniti i negaciju *не* npr., *«Всегда пишете и, а нет ы»*; *свежа если*, koja znači *ако*, sistematski se meša s *есть ли има ли*, i u govoru i pri pisanju. Kao i kod sasvim male dece, zapaža se tendencija da se pri upotrebi nekog oblika njegova funkcija uopštava. Ne dobijaju samo pojedine reči novu funkciju prema srpskohrvatskom modelu, već se i srpskohrvatska intonacija prenosi u rusku rečenicu kao naknada elementa koji nije izražen: *«Это не стул» — То nije stolica; «Это не моя бабушка» — То nije тоја бака.*

5. Prilazimo jednoj činjenici, vrlo značajnoj za jezičko građenje. To je funkcija slušnih utisaka, posebno intonaciono-ritmičkih odnosa, broja reči i slogova, pri formiranju jezičkog izraza. Slično onome što se zapaža u patološkim pojavama afazije, kod naših tipskih grešaka broj reči i slogova maternjeg izraza ima odlučujući značaj pri formiranju pogrešne ruske konstrukcije: *Нет волк! — Нije vuk!* umesto *Нет, не волк*; *Нет слива!* (*Нет, не слива*); *А может кто из вас знает? — А тожда неко (ко) од вас зна?* umesto *А может-быть кто-нибудь из вас знает?*; *Ученики мне навестили — Ученици су те посетили* (*мне* umesto *меня*). S jedne strane utiče broj slogova i ritam, a s druge strane — auditivne slike pojedinih reči počinju da dominiraju, da se nameću u nekom trenutku školske nastave u razredu ili u nekoj drugoj govornoj situaciji. Na primer, nastavnik-student je nepravilno rekao: *Они быстро приехали в Белграде.* Ученик затим каже: *Они пошили в Белграде.* Greška ostaje neispravljena i dalje se čuje u razredu: *«Пошили на вокзал».* Akustička slika oblika sedmog padeža nepravilno prenesenog u četvrti ovladala je umovima i dece i nastavnika. Ili — *Во дворе растут деревья. Что это? «Это во дворе.»* Ne pomaže što u srpskohrvatskom imamo isti koren — *dvorište.*² Moć akustičke slike je vrlo važan faktor, koji nikako ne bi trebalo zanemariti pri izgrađivanju teorijske podloge metodskog postupka.

6. Dodala bih još jednu stvar. Za stranca je mnogo lakše provoditi analizu tuđeg govornog toka nego izvesti pravilnu sintezu relevantnih obeležja stranih fonema. Primaјуći podjednako relevantna i irelevantna obeležja zvuka, stranac zapaža i ono što izmiče pažnji nosioca datog jezika, ističe te osobine i time kvari svoj izgovor. Na primer, preterana nazalizacija samoglasnika pored nosnih sonanata. Razlog može da bude i ono što je Uriel Weinreich nazvao *hiperkorektnost* — posledica preterane predostrožnosti dvojezičara da ne zamene pogrešno glasove koji u maternjem jeziku ne postoje kao foneme,³ npr., pojačan frikativni element kod mekih zubnih u izgovoru naših đака. Ne samo u izgovoru već i na drugim nivoima važan faktor pri iskrivljavanju modela stranog jezika jest težnja, stremljenje da se pređe na nov kod, da se izrazi drukčije nego obično, na maternjem jeziku. To se naročito jako ispoljava u školi. Npr., *Продолжѝ* umesto *Продблжис*, kao i srpskohrvatsko *produži*; *«Я счастливый, что живу на этой улице»* umesto *Я счастлив, что живу на этой улице* — *Srećan sam što stanujem u ovoj ulici*, ili *«нашии, вашии, одная»* umesto *наши, ваши, одна* itd.

² Natalija Radošević, Proces usvajanja srodnog (ruskog) jezika u srpskohrvatskoj govornoj sredini, izd. Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1973. str. 32 i 84.

³ Uriel Weinreich, Languages in Contact, Findings and Problems, London — The Hague — Paris, 1964, str. 19.

Sve te činjenice upućuju na to kako je složen proces prenošenja informacije pomoću jezika. Proces transkodiranja informacije naročito se jasno ispoljava pri savlađivanju teškoća koje prate usvajanje jezika blisko srodnih maternjem. Složenost radnje i teškoće potiču i od razlike koja postoji između fizičke prirode jezika i njegove funkcije. Jezik kao fizička realnost i jezik kao informacijski sistem dve su raznorodne pojave. Prva je vezana za opšte prirodne zakone fizičkog sveta, a druga je jedan od rezultata prelamanja stvarnosti u svesti čoveka. Jedna je objektivna realnost koju prima naš slušni aparat i koja kao takva može biti analizirana uz pomoć tehničkih instrumenata, a druga je rezultat preraspodele i prerade informacija govornog toka koji se stalno menja. Nije lako razgraničiti te dve pojave. Međutim, i s tim zadatkom suočava se nastavnik stranog jezika u svom pozivu. Provodeći velik deo svog života u razredu, trebalo bi da izgrađuje svoje metodске postupke i na nizu činjenica koje mu pružaju svakodnevna zbivanja nastavnog procesa. Ako ih uključi u krug svojih zapažanja, smisao nastavnčkog poziva postaće neuporedivo sadržajni i dublji.

Već treću godinu izlazi u potpuno novom obliku časopis **Suvremena lingvistika**, koji je počeo izlaziti u skromnijem ruhu god. 1962. U ove tri godine **Suvremena lingvistika** objavila je veći broj znanstvenih priloga, stručnih ocjena i bibliografskih bilježaka. Na taj način **Suvremena lingvistika** upoznaje sve stručnjake na području znanosti o jeziku s istraživačkim radom drugih lingvista, uvodi ih u jezikoznanstvenu literaturu i stalno ih izvješćuje o zbivanjima u svjetskoj lingvistici, o radu lingvista u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Časopis uređuju: Rudolf Filipović, Božidar Finka i Radoslav Katičić (glavni i odgovorni urednik). Ako želite surađivati u **Suvremenoj lingvistici** javite se Uredništvu, Filozofski fakultet, Đure Salaja 3, 41000 Zagreb. Ako još niste pretplatnik obratite se Administraciji — Školska knjiga, Masarykova 28, 41000 Zagreb.

**AKO ŽELITE BITI INFORMIRANI O ZBIVANJIMA U NAUCI O
JEZIKU ČITAJTE I PRETPLATITE SE NA
SUVREMENU LINGVISTIKU.**